

Araştırma Makalesi

AZERBAYCAN EDEBİYATINDA POSTMODERNİST-YENİ TARİHSELÇİ YAKLAŞIMIN ROMANI: *Kafa*

Sedat ADIGÜZEL*

Öz

Azerbaycan edebiyatı, Türk dünyası edebiyatları arasında modernleşme sürecini çok hızlı tamamlamış ve bu noktada çok başarılı örnekler sunmuş bir edebiyattır. 20. yüzyıl başlarına kadar modern edebiyat örneklerinin güzel örneklerini bulabildiğimiz Azerbaycan edebiyatı, Sovyetler Birliği kurulduktan sonra uzun bir müddet özgün ve başarılı eserler vermekten uzak kalmıştır. Egemen ideolojinin baskısıyla sosyalizm realizminin gereklerini yerine getirmek mecburiyetinde kalan yazarlar gerçek manada bağımsız eserler vermekten uzaklaşmışlardır.

1960'lı yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nde meydana gelen siyasi hadiseler özellikle de Stalin öldükten sonra görülmeye başlayan kısmi rahatlama edebiyatta da yansımaları bulmuştur. Bütün Sovyetler Birliği'nde değişimin etkisi hemen hissedilmiştir. Fakat Azerbaycan edebiyatı bu süreçte çok güçlü bir atılım göstermiş âdeta edebiyatta bir devrim niteliğinde olan yeni bir akım ortaya çıkmıştır.

Azerbaycan edebiyatının son elli yılında var olan ve Azerbaycan edebiyatında özellikle roman türünde en güçlü isimlerden biri olarak kabul edilen Elçin Efendiyev, son romanı *Kafa* ile de hem teknik hem de konu bakımından Azerbaycan edebiyatına başarılı bir eser daha kazandırmıştır.

Tüm dünya edebiyatlarında olduğu gibi Azerbaycan edebiyatında da roman yeni arayışlar içerisindedir ve bu bağlamda son dönem romancılığı

Geliş Tarihi: 21.02.2019

Kabul Tarihi: 22.08.2019

Makalenin Künyesi:

Adıgüzel, S. (2019). "Azerbaycan Edebiyatında Postmodernist-Yeni Tarihselci Yaklaşımın Romanı: *Kafa*. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48, 7-26.

DOI: 10.24155/tdk.2019.110

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, sadiguzel@atauni.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3509-0240

ğında değişik akımların izleri görülmektedir. Özellikle postmodern denemelerin son dönemlerde oldukça dikkat çekici ölçüde arttığını rahatlıkla gözlemleyebilmekteyiz. Elçin'in son romanı bu denemelerin en güzel örneklerinden biridir. Bu çalışmada *Kafa* romanının Elçin romancılığı açısından yeri ve postmodern tarzın özellikleri, özellikle de yeni tarihselcilik açısından, teknik özellikleri incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Azerbaycan edebiyatı, Elçin, postmodernizm, yeni tarihselcilik, *Kafa*.

The Novel of the Postmodernist-New Historicist Approach in Azerbaijani Literature: *Kafa*

Abstract

Azerbaijani Literature is a literature among the literatures of the Turcic world, which has completed its modernization process very rapidly and produced very successful works. Azerbaijani literature, where we could find great examples of modern literature until the beginning of the 20th century, was unable to produce original and successful works for a long time after the establishment of the Soviet Union. The writers, who were obliged to meet the requirements of socialist realism under the pressure of the dominant ideology, were unable to produce truly independent works.

In the 1960s, the political events that occurred in the Soviet Union, especially the partial relief observed after Stalin's death, were reflected in literature as well. The impact of the change was immediately felt in whole of the Soviet Union. However, Azerbaijani literature in particular demonstrated a very strong leap forward in this process, and a new revolutionary trend in literature emerged.

In the last fifty years of Azerbaijani literature, Elçin Efendiyev, who is considered to be one of the most powerful names of novels especially in Azerbaijani literature, also gave a successful work to Azerbaijan literature in terms of both technique and subject with his latest novel *Kafa*.

As in all world literatures, the novel is in search of changes in Azerbaijan and in this sense, traces of different movements are seen in the recent novel. In particular, we can easily observe that postmodern studies have increased considerably in recent years. Elçin Efendiyev's latest novel is one of the best examples of these studies. In this study, the place of *Kafa* novel in the context of Elçin's novel writing and the characteristics of postmodern style, especially in terms of new historicism, will be studied.

Keywords: Azerbaijani literature, Elçin, Postmodernism, new historicalism, *Kafa*.

Azerbaycan edebiyatı, modernleşme sürecinde bütün Türk dünyasına örnek olabilecek bir süreç yaşamış ve Azerbaycan edebiyat tarihi bu noktada Türk edebiyatları içerisinde en zengin ve en güzel eserlerin sunulduğu bir edebî gelişim yaşamıştır. 1828 yılında İran ve Rusya arasında imzalanan Türkmençay Antlaşması ile kuzey ve güney olarak ikiye ayrılan Azerbaycan topraklarının kuzey kısmı Ruslara bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren Çarlık Rusya egemenliği altında yaşamak zorunda kalan Azerbaycanlı aydınlar arasında Rusçanın yaygınlaşması ile hem Rus edebiyatının hem de Avrupa edebiyatlarının daha yakından ve ilgiyle takip edildiğine şahit oluyoruz. Mirza Fethali Ahundov’la başlayan modernleşme süreci ve güçlü edebî gelenek, Sovyetler Birliği zamanında bir müddet keskin ideolojik edebiyat anlayışı ile kesintiye uğrasa da bugün yine çok sağlam bir çizgide ilerleyen edebî bir süreç yaşandığına tanık olmaktayız.

Sovyetler Birliği’nin kuruluşu ve Azerbaycan’ın bu birliğe dâhil edilişi ile birlikte değişen siyasi anlayışla birlikte edebiyat alanında önemli değişikliklerin yaşandığı bir döneme girilmiş olur. Edebiyatı ve sanatı ideolojinin reklam aracı olarak gören Sovyet ideolojisi, sanatı ve sanatçıyı kendi ideallerinin bir gerçekleştiricisi olarak kullanmaya başlar. Adına sosyalizm realizmi veya sosyalist gerçekçilik denilen egemen ideoloji olan sosyalizmin gerçekleri üzerine kurulu bu edebî anlayış Sovyetler Birliği yıkılınca kadar devam eder. Bütün kuralları ve estetik anlayışı resmî ideoloji tarafından belirlenen bu sistem edebiyatı Azerbaycan’da da çok katı kurallarla uygulanmaya başlar. Edebiyatın ve estetiğin ortak bir beğeniye kurban edildiği bu dönemde Azerbaycan edebiyatı uzun bir süre kimlik problemi yaşar. Azerbaycan, Sovyetler Birliği’ne dâhil edildiğinde modernleşme sürecini büyük bir başarı ve hızla tamamlamış olan Azerbaycan edebiyatı, sosyalizm realizmi edebî anlayışı ile geçmişle bütün bağlarını koparmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum gelişmiş bir edebiyat için âdetâ her şeyin yeniden başlangıcı anlamını taşımaktadır. *“Uzun bir devir sürecinde (1920-1980’li yıllar) meydana getirilen en muhtelif karakterli eserlerin bir bütün olarak Sovyet halkının edebiyatı olarak sunulması ve izahı, millî edebiyatın tecrübe ve zenginliğinin aynı kural ve kalıplar arkasında görünmez olmasına sebep olmuştur.”* (Elişanoğlu, 1999: 5)

Başlangıcını 1920 olarak belirleyebileceğimiz sosyalizm realizmi uygulanış şartları itibarıyla dört aşamada değerlendirilmektedir. Bunlar, 1920-1930 yılları arası ‘Ampirik Tecrübeler’ devri; 1930-1950 yılları ‘Katı Kurallar’ devri; 1950-1960 ‘Potansiyel İmkânlar’ devri ve son olarak 1960 ve sonrası ‘Hümanist’ devre olarak adlandırılır. Farklı kaynaklarda bu adlandırmalar değişik adlarla da kaydedilmektedir. Bu süreçte Azerbaycan

edebiyatının kendini bulmaya ve özüne dönmeye başladığı devre 1960 ve sonrası dönemdir.

Dönemin siyasi olaylarının bir neticesi olarak ortaya çıkan bu dönem edebiyatı 1960 Nesri veya Yeni Nesir olarak adlandırılır. Sovyet dönemi Azerbaycan edebiyatının en güzel ve başarılı eserlerinin verildiği devre olarak kabul edilmektedir. Bu devrenin bütün yazarları Yeni Nesir yazarı olarak kabul edilmezler çünkü sosyalizm realizmi bu yıllarda da bütün kuralları ile uygulanmaya devam etmektedir. Yalnız bir grup yazar özellikle Stalin'in ölümü ile birlikte başlayan kısmi rahatlamayı kendi sanatları lehine kullanarak özgün bir döneme damga vurmaya başlamışlardır. İsa Hüseyinov'la başlatılan 1960 Nesri Anar Rızayev, Sabir Ahmedov, Elçin Efendiyev, Ekrem Eyilisi, İsi Melikzade, Ferman Kerimzade, Mevlüt Süleymanlı ve Sabir Azeri ile devam eder ve bu yazar grubuna başka bir yazarı ilave etmek Yeni Nesir edebî anlayışı için ortaya konulan kriterler göz önüne alındığında mümkün değildir.

“1960 yılından sonra ortaya çıkmış olan edebiyatın edebî, estetik ve nesir özellikleri bakımından tamamen farklı bir edebî süreç olduğunu savunurlar. Bu dönemin oluşumunda sadece Sovyetler Birliği içerisinde meydana gelen siyasi olayların ve egemen ideolojinin baskısında görülen azalmanın etken olmadığı, o yıllarda bütün dünyada meydana gelen insana ve onun var oluş problemlerine yönelmenin de Yeni Nesir'in oluşumundaki temel etkenlerden biri olduğu ileri sürülmektedir.” (Adıgüzel, 2007: 22)

1960 nesri yazarları arasında en çok ve en uzun müddet edebiyatın ve Azerbaycan'ın siyasi hayatının gündeminde kalmayı başaran yazar Elçin'dir. 13 Mayıs 1943 yılında Bakü'de dünyaya gelen Elçin, çok uzun bir dönem Azerbaycan edebiyatının en önemli ve en üretken yazarlarından biri olarak yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. 1959 yılında yazdığı “O İnanırdı” hikâyesi ile edebî yaşamına başlayan Elçin, bunu 2015 yılında neşredilen *Kafa* adlı romanıyla devam ettirmektedir. Yaklaşık altmış yıllık bu süre onun Azerbaycan edebiyatına kazandırdığı onlarca hikâye, roman, tiyatro ve eleştiri yazısını içermektedir. Bu yönüyle Azerbaycan edebiyatının en üretken yazarlarından biri olarak kabul edilen yazar, uzun süren yazarlık yaşamında edebî sürecin de önemli bir parçası olmuştur.

Elçin'in 1989 yılında kaleme aldığı ve Azerbaycan edebiyatının yapıtlarından bir haline gelen *Ölüm Hükmü* romanı, Azerbaycan edebiyatında 80'li yıllarda gelişen ve Azerbaycan roman tarihinin en başarılı ve en güzel eserlerinin verildiği yıllar olarak kabul edilen bir zaman dilimi içerisinde döneme damgasını vurmuş bir eserdir. 1960'lı yıllarda başlayan yenileşme ve değişim süreci, roman türünde 1980'li yıllarda zirveye ulaşmıştır. Yusuf Samedoğlu'nun Türkiye Türkçesine *Kıyamet Günü* olarak aktarılan romanı 1987'de, Ferman Kerimzade'nin *Çaldıran Savaşı* 1988,

Anar'ın *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* 1981 yılında neşredilmiş ve Azerbaycan edebiyatının roman alanında bu yıllarda gösterdiği gelişmenin bazı önemli örneklerini oluşturmuşlardır.

“80’li yıllar Azerbaycan romanı için başarılı on yıldır. Bu on yılda roman türü hem kemiyet hem de keyfiyet bakımından üreticiliği ile dikkati çekmektedir. Lakin meydana getirilen edebî örneklerin hepsinin yüksek edebî değere sahip eserler olduğunu iddia etmek objektiflikten uzak olur...” (Salamoğlu, 2005: 15)

Azerbaycan romancılığının en verimli devresi olan 1980’li yılların Yeni Nesir olarak tanımladığımız devrenin bir devamı olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz yazarların tamamı 1960 Nesrine mensup yazarlardır. Bu noktadan bakıldığında 1960 Nesri yazarlarının çok uzun bir süre Azerbaycan edebiyatının yenileşme ve gelişme sürecinde etkinliklerini devam ettirdikleri de görülmektedir. Özellikle edebiyatın millileşmesi yani mevzu olarak egemen yapının ideolojik anlayışından uzaklaşması da bu yazar grubunun eserlerinde hayat bulmuştur. 1980’li yıllarda art arda yayımlanmaya başlayan romanlarla millî konu, millî bilinç ve her türlü kültürel mevzunun özellikle de halk edebiyatı ve tarihi mevzulara yönelmenin Azerbaycan edebiyat tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar yaygınlaşmış hatta edebiyatın temel özelliği hâline gelmiştir. Bu yıllarda edebiyatın tamamen ideolojinin dışına çıktığı düşünülmemelidir.

“Sosyalizm realizminin dördüncü devresi olarak tanımlanan 1960-1990 yılları arasında eser veren yazarlardan bir kısmı katı ve şekilci kurallar dışına çıkarak eserler verirler. Bu yıllarda eser veren bütün yazarlar Yeni Nesir edebî anlayışı içerisine dâhil edilemezler. Çünkü tamamen eski anlayışı benimsemiş ve bu doğrultuda eser veren yazarların sayısı da oldukça fazladır...” (Adıgüzel, 2007: 22)

Bahsi geçen yazarların dışında sayısı hiç de az olmayan yazar grubu da sosyalist gerçekçilik anlayışı ile eser vermeye, rejimin isteklerini yerine getirmeye devam etmekteydiler. Bu edebî anlayışın Sovyetler Birliği yıkılana kadar devam ettiğini görmekteyiz. İdeolojik yapının çökmesiyle birlikte bu yazar grubu da edebiyat sahasından çekilmiştir.

Elçin’in, Azerbaycan roman tarihinde çok özel bir yeri vardır. Yukarıda anlattığımız süreç içerisinde başlangıcından itibaren bir yazar çocuğu olarak bu sürece dâhil olmuştur. 1960 Nesri yazar grubu içerisinde yer alması onun bir değer olarak Azerbaycan edebiyatında var olmasını sağlamıştır. Sovyet devri Azerbaycan romanının en verimli devresi olarak kabul edilen 80’li yıllar romanına *Ölüm Hükümü*, *Ak Deve* ve *Mahmut ile Meryem* adlı romanları ile katkıda bulunan Elçin, bağımsızlıktan sonra yazmaya devam etmiş ve Azerbaycan edebiyatına çok önemli eserler kazandırmıştır.

Ölüm Hükümü, Azerbaycan'ın Sovyet hâkimiyeti yıllarının en canlı ve en etkili sunumudur. 1984-1989 yılları arasında kaleme alınan roman, öykü zamanı olarak Sovyet döneminin tamamını kapsamaktadır. Bu özelliği ile Sovyet döneminin ve bu dönemde yaşanan toplumsal ve siyasi olayların kurgu ile birleştirilerek genç nesle sunumudur. Bu özelliği ile roman tarihin canlı tanığı gibidir.

“*Toplumsal yaşamı bütün karışıklığı ve zıtlıkları ile edebî tahlilin merkezine çekmek ve bu konuda okuyucunun düşüncesini kesinleştirmek ve derinleştirmek ‘İdeal’le birlikte Elçin’in ‘Ölüm Hükümü’, ‘Ak Deve’, M. Süleymanlı’nın ‘Ses’, ‘Günah Duası’, Y. Samedoğlu’nun ‘Katıl Günü’ romanları için de karakteristiktir.*” (Salamoğlu, 2005: 19)

Ölüm Hükümü romanı tematik açıdan içinde bulunduğu edebî dönemin bütün özelliklerini taşır. Özellikle Sovyet dönemi ve bu dönemin egemen anlayışının bir sonucu olarak Azerbaycan Türklerinin uğradıkları büyük zulüm ve haksızlık romanın ana mevzusudur. Romanın başkişilerinden olan Abdül Gafarzade'nin şahsında, devrin bütün Sovyet idarecilerinin özelliklerini üzerinde toplayan bir tip yazar tarafından karşımıza çıkarılır. Kendisi Bakü'de küçük bir mezarlık olan Tilki Geldi Kabristanlığı'nın müdürüdür fakat romanın kurmaca dünyasında da yer alan gerçek kişilikler ve Sovyet tarihinin önemli siyasi karakterleri olan Stalin, Mir Cafer Bağirov ve diğer Sovyet idarecilerinin bir bütün olarak romandaki temsilcisidir. “*Ölüm Hükümü’ndeki Abdül Gafarzade, Ferid Kazımlı, Mürşid Gülcahni, Necef Ağayeviç, Eflatun, Hıdır, Arzu... suretlerinin kötü karakteri bütün çıplaklığı ile açılır.*” (Salamoğlu, 2005: 27)

Ölüm Hükümü romanında kurmaca dünyanın önemli temsilcileri emekli öğretmen Hüsrev ile öğrenci Murat Yıldırım'ıdır. Her ikisi de aynı evde kiracı olarak kalırlar. Bu iki karakterin şahsında Azerbaycan toplumunun egemen ideolojinin baskısı altında yok oluşunu, benliğini kaybedişini yazar bize seyrettirir.

Elçin Efendiyev romancılığında tarihin ve toplumsal yapının temel malzeme olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. *Ölüm Hükümü*, Sovyet dönemi toplumsal ve siyasi yapısıyla Sovyet tarihine, *Ak Deve*, II. Dünya Savaşı'na farklı bir yaklaşımla savaş yıllarının getirdiği en büyük sıkıntıları yaşayan Azerbaycan Türklerinin günlük yaşamlarına, *Mahmut ile Meryem* romanıyla da kültürel malzemenin modern bir tür olarak romana uyarlanışını görmekteyiz. Elçin'in son romanı olan *Kafa*'da Azerbaycan'ın Ruslar tarafından ilk işgal yıllarını içine alan hanlıklar dönemine ışık tutan dikkate değer bir eserdir. 2018 yılında Azad Ağaoğlu'nun aktarımı ile Türkiye'de yayımlanan bu son roman, okuyucusunu 19. yüzyılın ilk yıllarına götürür

ve o dönemin bütün gerçeklerini alışık olmadığımız bir Elçin üslubuyla romanına aktarır.

Elçin Efendiyev'in romancılığı bu noktadan değerlendirildiğinde onun konu seçiminde sanki sistematik bir kurguya sahip olduğunu çok net olarak söyleyebiliriz. Azerbaycan Türklüğünün ihtiyaç duyduğu ve düşünce dünyasında gerçekleşmesini arzu ettiği her türlü fikri ve yapısal değişim sanki Elçin romanlarında öncül bir gerçekleşme alanı bulur. Bu nedenle Elçin romanları, Azerbaycan dünyasının kurguda gerçekleşmiş hâli gibidir.

Elçin son romanı olan *Kafa* ise hem teknik açıdan hem de tematik açıdan incelenmeye değer bir eserdir. Klasik romandan postmodern romana doğru bir eğilimin olduğu Azerbaycan edebiyatında Elçin de bu sürece dâhil olmuş bir yazar olarak *Kafa*'yla okuyucusunun karşısına çıkar. Klasik roman gelenekleri içerisinde oldukça güçlü bir yazar olarak tanıdığımız ve bu tarzda *Ölüm Hükümü* gibi kendisini hem konu hem de teknik olarak ispatlamış yazarın böyle bir yazı serüvenine girmesi onun yazarlık konusundaki cesareti ve her türlü yeniliğe açık oluşunun da bir göstergesidir.

“O, aynı zamanda ispat etti ki her şey yazarın sanatkarlık becerisinden kaynaklanmaktadır. Elçin'in romanı Azerbaycan postmodernist nesrinin yeni örneği olup öncekilerden şahsi üslup özelliği ile ayrılan, gereği kadar karmaşık konu ve kompozisyona sahip olmakla edebî bir umumîleştirme, tarihi olayları derinlemesine öğrenip, gergin psikolojik durumlarla, suretlerle aksettirmek, insan bahtları ve onların iç dünyasına girip duygu ve düşüncelerini, arzu ve isteklerini aksettirmek bakımından ilginçtir.” (Tağısoy, 2016: 5)

Roman 1800'lü yıllarda Azerbaycan'da meydana gelen olayları farklı bir bakış açısı ile sunar. Burada Elçin'in yazarlık mahareti ve roman türüne olan hâkimiyeti ile tarihi bir vakanın dikkat çekici bir vaka zinciriyle sunumu söz konusudur. Roman yirmi altı bölümden oluşmaktadır. Ayrıca farklı bir bakış açısının devreye girdiği her bölümün arasına yerleştirilen ve sanki temel anlatıdan farklı bir kurgu ve olay örgüsüne sahip olduğunu göstermek için eğik yazı ile yazılan ara bölümler *Kafa* romanı için karakteristik bir özellik kazanmıştır. Temel anlatı olarak nitelendirdiğimiz yirmi altı bölümde olayların zamanı ve gelişimi şöyledir:

Bölüm	Zaman	Mekân	Vaka
1. Bölüm	6 Şubat 1806	Hüseyn Kulu Han'ın sarayı-Bakü	Hüseyn Kulu Han'ın Rus generali Sisianov'a Bakü'nün anahtarlarını teslimi için yapılan toplantı.
2. Bölüm	8 Şubat 1806	Tiflis-Bakü	Kafkas orduları başkomutanı General Sisianov, Çara sadakatle bağlı bir asker, Bakü'nün anahtarlarını teslim almak için kaleye gelişi; bu bölüm geriye dönüşlerle Rusların Kafkasya'yı işgal edişleri ve buralarda yaptıkları akla sığmaz uygulamalar, Rusların kendi düşüncelerinde kendileri ve Kafkasya'ya ve buranın halkına bakışları anlatılır. Romanın ana mevzusu bu bölümde gerçekleşir. Sisianov, şehrin anahtarlarını teslim almak üzereyken öldürülür ve anlatının kurgusu bu olay üzerine inşa edilir.
3. Bölüm	8 Şubat 1806	Hüseyn Kulu Han'ın sarayı-Bakü	Sisianov'un öldürülmesinin şaşkınlığı ve korkusu, Rus komutanın kafasını cesedinden ayırıp, Fethali Şah'a hediye olarak göndermeye karar verirler, böylece hanlıklar arasındaki ilişkilerin düzeleceğini düşünmektedirler. Mahmut Bey ve Molla Muzaffer kafayı yanlarına alarak yola çıkarlar.
4. Bölüm	10 Ocak 1775	Moskova	Rus Çarı'na ihanet eden Pugaçov'un idamı.
5. Bölüm	1806 Şubat gece	Abbas Mirza'nın çadırı	Sisianov'un ölüm haberinin Abbas Mirza'ya verilışı.
6. Bölüm	1806 Şubat aynı gece	Muğan vadisi	Sisianov'un kafasının Tahran'a götürülüşü sırasında yaşananlar ve Mahmut Bey'in düşünceleri.
7. Bölüm	1805	Sisianov'un odası	Geriye dönüşlerle General Sisianov'un tanıtılması ve roman boyunca farklı özellikleri ile karşımıza çıkacak olan generalin iç dünyası bilinç akımı ve iç çözümleme ve iç monolog tekniklerinin başarılı bir kullanımla okurun farklı Sisianovlarla tanıştırılması. Bu bölüm farklı bir anlatı olarak verilen ara bölümlerin izahı için de önemlidir.
8. Bölüm	17 Nisan 1803 (1799-1803 yılları arası)	Sisianov'un makamı	Gürcistan'ın işgalinden sonra soyluların ve Gürcü idarecilerin sürgüne gönderilişleri, Gürcistan kraliçesi Mariya'nın Gürcistan'dan çıkarılmak istendiği sırada Tümgenaral Lazarev'i öldürmesi.
9. Bölüm	8 Şubat 1806	Hüseyn Kulu Han'ın sarayı	Hüseyn Kulu Han'ın Polla Penah Vakıf, Ali Tebrizi, Şah İsmail ve Aşık Kurbani'nin şiirlerini hatırlaması.

Bölüm	Zaman	Mekân	Vaka
10. Bölüm	1806 Şubat	Hacı Muhtar Bey'in konağı	Sisiaov'un kafasını Tahran'a götürürken Mahmut Bey ve Molla Muzaffer, Hacı Muhtar Bey'in konağında dinlenirler. Muhtar, Ruslarla arasını düzeltmek için generalin kafasını onlara teslim etmeyi düşünür fakat yapmaz.
11. Bölüm	7. bölümle aynı gece	Sisianov'un odası	Sisianov'un iç dünyası ve çocukluğu okuyucuya tanıtılır.
12. Bölüm			Markiz Natalya de Lafoncen'in mektubu.
13. Bölüm	1805 yılının kasım ayı	Karargah (askerî kamp)	Bir yerlinin kamptan at çalmaya çalışırken yakalanması ve çıplak bir şekilde eşeğe bağlanarak köyüne gönderilmesi.
14. Bölüm			Sisianov'un Graf N. İ. Timofeyev-Bogoyavlenski'ye mektubu
15. Bölüm	1806 Şubat (Bu bölümde zamana dair bir ifade yok)	Abbas Mirza'nın çadırı	Abbas Mirza'nın Sarı Çoban kızıyla olan gönül ilişkisi.
16. Bölüm	Zaman belirsiz	Yüzbaşının çadırı	Yüzbaşı Fyodr Mitrofanoviç Suharyov'un Rus milliyetçiliği ile ilgili düşünceleri.
17. Bölüm	1806 Şubat	Abbas Mirza'nın çadırı	Sisianov'un kafası Abbas Mirza'nın çadırına getirilir. Abbas Mirza kafayı Mahmut Bey'den alarak kendi adamı olan Kurt Kerim'le Tahran'a gönderir.
18. Bölüm	1803 Mart ayı	Şuşa Kalesi	Car-Balaken adında bir Müslüman direnişçinin Rus ordusuna verdiği zarar ve Rusların Gürcülerle birlik yaparak Car-Balaken'i yenmesi, bu savaş sırasında Rus ordusundan bir grup Gürcünün halkı yağmalaması sonucu Gürcü yağmacıların lideri olan Potsihaşvili'nin öldürülmesi.
19. Bölüm			Haremağası Abdurrahman Ağa'nın yaşam hikâyesi.
20. Bölüm	Sabahın erken saatleri	Harami Ovası	Sarı Çoban'ın hikâyesi.
21. Bölüm			At hırsız Cafer'in hikâyesi ve Sisianov'un karargahından at çalarken yakalandığı için çıplak olarak bir eşeğe bindirilişi ve köyüne dönerken uçuruma yuvarlanarak ölmesi.
22. Bölüm		Tahran	Sarı Çoban kızının Kurt Kerim'in elinden kaçışı, daha sonra delirmesi ve Tahran'da çok kötü bir hale düşüşü.
23. Bölüm	1805	Azerbaycan, Mil Ovası	Sisianov'un Timofeyev-Bogoyavlenski'ye mektubu.

Bölüm	Zaman	Mekân	Vaka
24. Bölüm	1806	Fethali Şah'ın sarayı	Fethali Şah döneminin olayları ve büyücü Mirza Muhammet Ekbari'nin Şah'a verdiği sözün kırk gün dolmadan gerçekleşmesi. Sisianov'un ölüm sebebinin şah tarafından bu büyüçüye bağlanması... Kesik kafanın saray odasında tek başına kalışı.
25. Bölüm	1806	Tahran	Fethali Şah'ın baş kadınefendisi Ağabeğim'in hikâyesi ve Ağabeğim'in kesik başı görmeye gitmesi.
26. Bölüm	27 Kasım 1811	Tiflis	Sisianov'un başsız cesedinin toprağa verilmesi.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere romanın temel konusu Sisianov'un öldürülmesi ve kesik başının Fethali Şah'a gönderilmesidir fakat olayların yayılışı ve kurgunun derinliği romanı çok karmaşık bir olay kuruluşuna taşımıştır. *Kafa* romanında anlatıcı kimliği nettir, anlatılanlara karşı konumu dışardan biri olarak her şeyi bilir, olayların ve kişilerin bütününe hâkimdir. Romanın yapısal bir özelliği olarak farklı bir anlatı gibi okura sunulan ve romanın bölümleri arasına serpiştirilmiş italik yazılmış bölümler sanki başka bir anlatıcı gözünün devreye girdiği anlardır. Burada anlatıcı kimliği değişmez, yazar usta bir manevrayla okuru kesik kafanın içinde bulunduğu boşluğa çeker, bize olayları bu boşluktan kesik kafanın dünyasından sunar. Romanın birçok eleştirmen tarafından Azerbaycan edebiyatının postmodern roman örneklerinden biri olarak gösterilmesindeki sebep budur. Çünkü bu bölümler anlatıcı kimliği değişmese bile bir iç ses olarak anlatıda yar almaktadır.

Bu değerlendirmeler ışığında *Kafa* romanını postmodern anlayışa bağlayabileceğimiz birçok unsur vardır. Elbette romanın mesaj içeriğini onun yapısal özellikleri ile değerlendirmek çok gerçekçi bir yaklaşım değildir. Eserin ve yazarın mesajına ve simgelerine ulaşmada yazma sürecinin ve yazma şeklinin, metodolojik bir üretimin varlığı gözardı edilemez. Modern Azerbaycan edebiyatı bu süreci oldukça hareketli yaşayan bir edebiyattır. Elçin de son romanıyla bunun bir parçası hâline gelmiş daha önceki eserleriyle olduğu gibi özellikle de Sovyet döneminde kaleme aldığı *Ölüm Hükmü* romanıyla gerçekleştirdiği öncü yazar vasfını sürdürmeye devam etmiştir.

Kafa romanını postmodern anlayışa bağlayabileceğimiz birçok unsur vardır. Tarihe yönelme ve tarihî mevzuları farklı bir bakış açısıyla değerlendirme bu unsurlardan biridir. Sovyet dönemi edebiyat süreci incelendiğinde bu dönemi yaşayan yazarların tarihe yönelişlerinin dikkat çekici boyutta olduğu dikkatten kaçmayacaktır. Bu durumun izahı şöyledir: “*Ta-*

rihî konulara yönelme yazarlar için katı sansürden kurtulmanın bir yolu olmakla birlikte...” (Adıgüzel, 2007: 127) Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da Azerbaycan’da yazarların tarihî konulara olan ilgisi devam etmiştir. Bu dönemde tarih bir millî bilinç algısı olarak kullanılmıştır. Burada anlatıcının gayesi tarihe yön vermek veya bir tarihçi gibi davranmak değildir. Tarihin bir kurgusalılık içinde yeniden sunumudur. “*Zira postmodernist anlatı tarihî olayları ve kişileri günlük hayatın sıradanlığı içerisinde verir. Amaç geçmişi yeniden düşünüp sorgulamaktır. Tarihi yeniden bu ele alışın temelinde, onun edebî sanatlarla da açık olduğunu göstermek vardır...*” (Koçakoğlu, 2012: 111) Azerbaycan tarihinin önemli bir dönemi olan Hanlıklar devri ve Rusların Türk dünyasını işgalinin anlatıldığı *Kafa* romanı, tarihin yeniden yazımının Azerbaycan edebiyatında başarılı bir örneğidir. Azerbaycan tarihinin önemli bir devresi olan romanın öykü zamanı günlük hayatın sıradanlığı içinde anlatılmaktadır. Roman kurgusu içerisinde tarihe yön vermiş önemli kişilerin yanına onların zaafı ile birlikte at hırsız Cafer, Sarı Çoban, Sarı Çoban’ın beş at karşılığında sattığı kızının hikâyelerinin yerleştirilmiş olması günlük hayatın sıradanlığı içerisinde tarihselliğin yeniden sunumudur.

“*Cafer at hırsızıydı, Şamahı’dan Ağsu’dan Salyan’a kadar tüm civar bölgelerde at tüccarları arasından özel müşterileri vardı, atı ucuz alırdı, pahalıya satarlardı. Cafer paraya düşkün, açgözlü biri değildi, müşterileri de çoğu zaman paranın bir kısmını un, pirinç ya da şeker olarak öderlerdi. Cafer’in dünyadaki tek derdi sekiz kişilik ailesinin yani karısının ve aralarında birer yaş fark bulunan altı kızının geçimini sağlamaktan ibaretti ve at hırsızlığı konusunda iyice uzmanlaşmış olan Cafer bu zor zamanda ailesinin geçimini sağlamanın üstesinden gelmeyi başarıyordu.*” (Elçin, 2017: 224)

Kafa romanının tarihselliği ve onun bildiğimiz klasik roman tanımını içerisinde tarihî bir roman mı olduğu problemi ve bu problemin çözümü romanın kuram olarak yerinin tespitinde önem arz etmektedir. Elçin bu romanında üst yapı olarak tarihi mi kullandı yoksa kurgu mu tarihi çevreleyen bir yapıyla okura sunuldu? Zamanın ve mekânın bazı bölümlerde tarihsel sunumu bazı bölümlerde kurgu içerisinde kayboluşu tarihin ve kurgunun iç içe geçişinin sunumu olarak görülmektedir. Bu durum yazarın daha önceki romanlarında da denediği ve Elçin’in okurlarının yabancı olmadığı bir durumdur. *Ölüm Hükmü* romanında kurgu ile tarihin bir vaka olarak iç içe geçişi (Stalin dönemi ve tarihî gerçekler); *Ak Deve* romanında İkinci Dünya Savaşı ve mahallenin hikâyesi tam manasıyla bir yeni tarihselcilik örneği olmasa da Elçin’in sanat anlayışı ve kurgu yapısı içerisinde var olan bir gerçektir. Bu durum *Kafa*’da tam bir yeni tarihselcilik boyutu kazanır.

Bir üst yapı unsuru olarak tarihin mi yoksa kurgunun mu öncelendiği ya da yazarın tarih vurgusuyla nasıl bir amaç hedeflediği anlatının sonunda varacağımız mesajla doğrudan bağlantılıdır. Tarihin yeniden yazımı ile aydınlatılmak istenen, tarihin geçmişte kalan olaylarının çözümü değil, tarihsel kurgu içerisinde olayların öyküleme zamanı içerisinde yeniden yorumudur.

“Postmodern roman, sürekli değişim içinde olan tarih söylemini kesinliklerin, özlerin, ve sabitliklerin yıkıldığı postmodern bir tarih anlayışı çerçevesinde ele alarak tarihe dönüş yapar. Tarih yazımı kuramının öncülüğünü yaptığı fikirleri anlatısının ana malzemesi yapan postmodern roman özellikle tarihi yeniden yazma konusunda tarihin kurgusallığını vurgulamaktadır. Yani romanda görülen tarihe dönüş tarih yazımı kuramının postmodernleştirilmesiyle eş zamanlı sayılabilir.” (Oppemann, 2006: 20)

Rus Generali Sisianov’un hikâyesiyle kurgusal bir yapıya bürünen Rusların Kafkasya’yı işgal etme planları ve Azerbaycan Türklüğünün paramparça olmuş yapısı kurgunun tarihsel boyutunun en önemli gerçeğidir. Romanda kurgusallıkla tarihin sentezininin en belirin yansıması gerçek kişiliklerin yani romanın konusunu oluşturan tarihsel sürecin gerçekte yaşamış olan kişileridir. İvanoviç Zavalişin, Valerian Aleksandroviç Zubov, Katerina I, Katerina II, Karl von Knorring, Aleksandr Borisoviç Kurakin, Pavel I, Elizaveta Alekseyeva, Afanasi Pervilyev, Willem Mons, Hüseyin Han, Abbas Mirza, Fethali Şah, Molla Penah Vakıf vs. Bunlarla beraber romanın kuruluşunda asli unsur olarak yer alan şahıs kadrosundaki diğer kişilerin kurgusal olmaları tarih ve kurgusallığın birleşmesi olarak romanda yer almışlardır.

Yeni tarihselci roman anlayışı yeni bir zaman ve mekân anlayışını da beraberinde getirmiştir. Özellikle zamanın anlatı dünyasında iç içe geçmiş hâli, okurun zihninde çözülmesi gereken bir bulmaca gibi anlatının temel yapısı ile oynama, postmodern roman anlayışında tarihi yeniden yazma süreci fakat bu yeniden yazma işinde olaya asla bir tarihçi gibi yaklaşmama yani tarihi bir bilim olmaktan çok bir kurgu gibi düşünme ve yeni bir bakış açısıyla tekrar şekillendirme şeklinde değerlendirilmektedir. *“Postmodern tarihsel romanı geleneksel tarih romanından ayıran başka özellikler de var. Bunlardan olayın niteliği, kurgulama yöntemi sembolleştirilmiş ya da kuklalaştırılmış kişiler, iç içe geçmiş zaman, çoğulcu bir bakış açısı ve üstkurguya kadar uzanan genişletilmiş sınırlar, ilk akla gelenler..”* (Gündüz, 2012: 32) Bu değerlendirmeler eşliğinde *Kafa* romanının bütün bu özellikleri taşıdığını açıkça söyleyebiliriz. Özellikle zaman konusunda roman zamanının art süremlili mi yoksa eş süremlili mi bir çizgi takip ettiğini söyleyebilmek imkânsızdır. Hatta bir okur olarak dikkatiniz dağıldığında zaman problemi içerisinde kaybolmanız mümkündür. Yukarıda tablo hâ-

linde vermeye çalıştığımız zaman çizelgesi incelendiğinde bu iç içe geçmiş zaman yapısı daha iyi anlaşılacaktır. Romana bir dış ses veya bir dış göz gibi dâhil olan Rus Generali Sisanov'un kesik başı âdeti zamansızlığın ve mekânsızlığın başka bir ifadeyle boşluğun romanda cisimleşmiş şeklidir.

“Hisleri yer çekimsiz bir ortamda, bir boşluk içindeydi, aslında hisleri yer çekimsiz ortamda değil, yer çekimsiz ortam hislerinin içindeydi, hisleriyse içten gelen hisler değildi. Nitekim iç de yoktu, cismani olan hiçbir şey de yoktu ve hisleri tüm civara saçılmış vaziyetteydi.

Gerçekte bu yerde (bu yer neresiyse) civar denen bir şey de yoktu, her taraf civardı ve her tarafa bir şeffaflık hâkimdi ki hisleri de aynı şeffaflık içinde her taraftaydı, bu nedenle kendisi bu mekândaki her şeyi görmekteydi...” (Elçin, 2018:1)

Bu alıntı romanın başlangıcıdır. Daha ilk cümleden anlatıcı bize nasıl bir romanla karşı karşıya olduğumuzun ipuçlarını vermektedir. Romanın sonu da başlangıcı gibi zaman ve mekânın aynı şeffaflığı içerisindedir.

“Yine aynı anda, görünen mekân hızla uzaklaşmaya başladı, uzaklaşarak kayboldu ve O, aslında görünen mekânın uzaklaşmadığını, şeffaf ve yerçekimsiz varlığının, kendisini baştan beri çeken güce doğru yükselmekte olduğunu sonradan anladı. Görünen mekân artık kendisini tutamadı, artık uçuşuna engel olamadı ve O, uçtu gitti.” (Elçin, 2018: 269)

Postmodern tarihsel romanın kurgusunda geleneksel romana ve geleneksel tarihî romana zıt bir yapıda kurgunun anlaşılmasında karşılaşılan zorluktur. Roman içerisinde anlatı yerlemleri iç içe geçmiş, hatta olayların sunumu anlatıcı tarafından bilinçli olarak okuru zihnen gitgellere zorlayacak bir şekilde birbirinden bağlantısız hâle getirilmiştir. *Kafa* romanında anlatının gerçekliği ile kurgusallığın gerçekliği ayrıca her bölümün kendi içerisinde ayrıca anlatının bütünlüğü içerisinde bir önceki ve bir sonraki bölümle okurun bölümler arasındaki bağlantıyı kurmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum yeni tarihselci anlayışın Elçin'in romanında en belirgin yansımasıdır. General Sisanov'un hikâyesiyle Sarı Çoban kızının veya at hırsız Cafer'in hikâyelerinin aynı kurgu içerisinde varoluşları ve anlatı içerisindeki rollerinin birbirleriyle hiçbir alakasının olmayışı da romanın kurgu dünyasının çok bilinenle hiç bilinmeyeni aynı düzlemde birleştirerek sunması temeline dayanmaktadır. *“Postmodern tarih romanları genel kabullerin dışına çıkarak genel değerleri alt üst ederler ve bilinen tarihin yerine bilinmeyen tarihin peşine düşerek alternatif bir tarih görüşü ortaya atarlar. Ve okuru sınırsız bir fantazinin dünyasına sokarlar...”* (Gündüz, 2012: 34)

Kafa'nın kurgu dünyası bu sınırsız fantazinin dünyasıdır. Okur kimin romanını okuduğuna roman bitince bile karar veremez. Bilinen hanlıklar

devri yerini bilinmeyen ve bu büyük tarih içerisinde sıradan parçalarla bütünleştirilerek bir tablo hâline getirilir.

“Hafızası öylesine uyanmıştı ki görünen mekânla ilgili anıları birbirini hızla takip ediyordu sanki, bu hızlı akışın önüne geçmek onun şeffaf ve yerçekimsiz varlığının yapabileceği bir şey değildi.

Kendisini çeken, alıp götürmek isteyen güce doğru uçma tutkusu tüm hislerine hâkim olmuştu, fakat anuları buna izin vermiyordu ve görünen mekânda peş peşe sıralanan sahneler arasında herhangi bir sınır da yoktu: Geçmişle gelecek, yakınla uzak, hısımla yabancı birbirine karışmış bulunuyordu.” (Elçin, 2018: 102-103)

Romanın kurgusal alanında kendini çok açık hissettiren bu sınırsız fantasti dünyası anlatının özellikle bir iç ses olarak karşımıza çıkan ve Sisyanov’un kesik kafasının konuşturulduğu bu bölümlerde kendini daha fazla hissettirir. Bu bölümlerin ana metinden farklı bir şekilde yazılmış olması da bu bölümlere geçildiğinde dikkati ana kurgudan uzaklaştırmaktadır. Metnin tamamında bir yan anlatı gibi algılanan bu kesitler sanki başka bir metinden yapılmış alıntı gibi durmaktadır ve romanı çok katmanlı kurgusal bir yapıya kavuşturmaktadır. Anlatının bakış açılarında bir farklılık olmasa da okurun zihninde bu bölümler sanki ana kurgunun anlatıcının haberinin olmadığı sadece Sisyanov’un iç dünyasının dile gelmesiyle okurun bilgilendirildiği bir yan alanı gibidir. Romandaki bu yan alan olgusunu postmodern edebiyatın çoğulculuk özelliği ile ilişkilendirebiliriz. *“Yukarıdaki tanımlamaları, sanat dünyasına taşıdığımızda ise şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Bir metin, tek kültür ve bakış açısından değil çok katmanlı bir yapıdan oluşabilir...”* (Yalçın-Çelik, 2005: 51) Bu çoğulcu anlayışı sadece romanın temel ve yan anlatı olarak tanımladığımız bölümleri için değil temel anlatının bütününde de görmekteyiz: Rus-Türk, Hristiyan-Müslüman, soylu-halk, han-halk, molla-hırsız, fahişe, çoban, asker-sivil vs. Bu yapı romanın tamamına hâkimdir.

Bu çoğulcu yapıyı özellikle anlatının mesaj içeriğine uygun olarak romanda yer alan düşüncelerde de görmekteyiz. On altıncı bölümde Yüzbaşı Fyodr Mitrofanoviç Suharyov’un Rus milliyetçiliği ile ilgili düşünceleri ile altıncı bölümde yer alan Mahmut Bey’in Türk birliği hakkındaki düşünceleri çoğulcu yapının bir tezahürü olarak anlatıda iki farklı dünyanın iki farklı temsilcisinin varoluş kaygılarının yansımasıdır. Rus ve Türk dünyalarının 1800’lü yıllardaki mücadelesi ve bu mücadelenin sembolik isimlerinin kendi ulusları ile ilgili düşünceleri romandaki en önemli ikilem olarak dikkati çekmektedir.

“Otuzuna gelmiş olan Mahmut Bey ömrünü Türklerin tarihini öğrenmeye ve bu tarihten ders çıkarmaya harcamış, tüm varlığını bu dersin gereğini

yapmak üzere çalışmaya adamıştı... Neden? Neden Türkler birbirine düşman olmuştur?

Mahmut Bey gözlerini uzaktaki meçhul noktadan ayırarak Molla Muzafer Ağa'ya baktı yine:

-Ağam, mazur görünüz, demin Türklerin birbirini kestiğini söylediniz. Allah Türkleri birbirine düşman olsunlar diye mi yaratmış?..” (Elçin, 2018: 75-78)

“Yüzbaşı Suharyov, yüreği yanarak şunu düşündü: Bir süre sonra Rusya'da gerçek Ruslara yer kalmayacaktır. Petro Avrupa'ya körükörüne taklit etti ve bu sayede gerçek Rus geleneklerinin sonunu getirdi. Petro milliyeti belli olamayan bir Baltık orospusuyla evlendi ve Rusya'nın imparatoriçesi yaptı...” (Elçin, 2018: 180)

Postmodern roman dünyasının temel kavramlarından biri olan kurmacanın kurmacası veya üstkurmaca olarak tanımlanan unsurun *Kafa* romanında anlatının temel yapılarından biri olduğu görülür. Bir karmaşanın dünyası olarak algılanan veya anlatıcı tarafından sadece bir kurmaca unsurun değil de birden fazla anlatının iç içe geçtiği roman dünyasında Rus general Sisianov'un kesik başının iç sesi olarak yar alan bölümlerle diğer bölümler parçalanmış bir kurgu dünyası ile okuru baş başa bırakır. Sanki birbirine paralel yürür gibi görünen bu anlatılar aslında okurun kafasında bir karmaşanın ilk izlerini bırakır ve romanın sonuna kadar da bu karmaşa devam eder. Bu bölümler âdeta okuru kesik kafanın içinde bulunduğu boşluğa bırakır ve onunla oyun oynar. '*Kurgunun yeniden kurgulanışının*' Elçin'in romanındaki göstergesi bu bölümlerdir. Bu bölümlerde mekân ve kişiler değişirse de anlatının dünyası değişmekte, olaylar ve bütün kurgu dünyası farklı bir gözle algılanmaktadır. "*Kurgulanış biçiminin izleklediği, içerik durumuna geldiği bu metinlerde yazar-anlatıcı kurguyu 'ikinci bir düzlemde yeniden kurguluyordur (...) kurmacanın kurmacası demektir bu edebiyatın kendini anlatması anlamına gelir.*" (Kızıler, 2006: 180)

Romanın üst kurmaca olarak adlandırıldığı bölümlerde kendi içinde bile kurmacanın değiştiği, anlatının yeniden boyutlandırıldığı görülmektedir. Altıncı bölüme kadar konuşan kesik baş, yaşananların bilincinde değildir. Bu bölümden sonra onun da bir bilinç düzeyine eriştiği olayları sanki canlı bir varlık gibi hissetmeye olayları yaşamaya başlamıştır. Bu durum anlatıcı-yazarın kurmaca üzerinde oynadığı kurgusal oyunlardır.

“Bu atlıların, Bakü Hanı Hüseyin Kulu Han'ın adamları olduğunu ve torbadakinin de kendi kafası olduğunu biliyordu artık, yine de bu bilgi şeffaf ve yer çekimsiz varlığını hiç etkilemiyordu.

Hafızası öndeki iki kişiyi, Bakü'nün anahtarlarını teslim etmek üzere elinde tuz ve ekmekle gelmiş olan ihtiyar molla'yı ve kendisini Bakü Kalesi'nin

Çifte Kapı'sı önünde Hüseyin Kulu Han'la beraber karşılaşayan genç asilzadeyi hatırladı..." (Elçin, 2018: 80)

Romanın bu özelliğini metinler arasılık unsurları açısından da değerlendirmek gerekir bu açıdan baktığımızda metnin sanki iki farklı anlatının bütünleştirilmiş bir şekli olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Daha önce belirttiğimiz gibi kesik başın konuşturulduğu veya kurgunun kesik baş üzerinden kurgulandığı bölümler asıl metinden kolaylıkla ayırt edilebilecek şekilde italik olarak yazılmıştır. Metinler arasılık kuramında açık alıntı olarak tanımlanan bu durum şöyle tanımlanmaktadır: "*Metinler arasında en çok dikkati çeken ve en belirgin ilişki gösterge biçimi alıntılama*dır. Bir metnin veya bir yazarın başka bir metin içerisinde en dikkat çekici görünümü direk ve dolaylı alıntılama yoluyladır." (Adıgüzel, 2009: 22) *Kafa* romanında açık alıntı şeklinde yazılan ve romana sanki başka bir metinden yapılmış açık alıntı gibi görünen bu bölümleri metnin anlamsal alanıyla bir iç metinler arasılık olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü bu bölümler metni yapısal anlamda bir başka metne değil yine asıl kurguya veya bölünmüş gerçekliğe bağlamaktadır.

Bu bölümlerin metnin içerisine ve asıl metin gibi görünen bölümlerin arasına serpiştirilmesi ve bu serpiştirilme işleminde bir düzen olmayışı da kolaj olarak görülmektedir. Okur, bu bölümlerde yeni anlam alanlarına doğru zihinsel bir geçiş süreci yaşarken aynı zamanda düzensiz bir yapıştırmayla da karşı karşıya kalır. Burada genel tanımı içerisinde kolajın da yapısının bozulduğunu söylememiz gerekir. Başka bir metinden yapılan alıntıların düzensiz olarak yeni metne montajlanması olarak genel bir tanımı olan kolaj, *Kafa* romanında yazarın aynı metnin içerisinde aynı metne ait parçaları veya üst kurmaca yapının parçalarını düzensiz bir montajla okuruna sunduğunu ve durumunda okurun zihninde yeni bir anlam alanı oluşturduğunu görmekteyiz. Bu durumda roman karşımıza çok anlamlı (birden fazla anlamı olan) bir metin olarak çıkmaktadır. Anlatının çözümlenmesine veya metnin imgesel olarak gerçekliğinin ortaya konulmasında bu durum bir zorluk ifadesidir.

"Görünen mekânda bu çokluğu karşılayacak bir rakam ya da sözcük yoktur ve asla da olmayacaktı.

O'nun şeffaf ve yer çekimsiz varlığından geçen tüm düşüncelerde tam bir kesinlik vardı.

A sersem ihtiyar molla, böylesi çokluğa kıyasla, görünen mekân, Abşeron kumsalındaki bir kum taneciğinin sonsuz rakamlara bölünmüş olan parçacığından daha küçüktür.

Fakat kendisi böyle bir bilgiyi nereden edindi?

Bunca büyüklük ve bunca küçüklük ne anlama geliyor?

Bu ne zaman açıklık kazanacak?

Lakin bu şeffaflık ve yerçekimsizlikte zaman da yok...” (Elçin, 2018: 80)

Alıntıda olduğu gibi asıl metnin anlam bütünlüğü içerisinde hiçbir değer taşımayan bu bölümler, romanın kurgu dünyasının vazgeçilmezidir. Yine bu bölümler anlatının mesaj içeriğine uygundur. Ancak alıntının okurun zihnini zorlayan bir felsefe metni gibi olduğu görülmektedir. Roman boyunca bu bölümler tamamen aynı yapıdadır. Romanın imgesel alanı olarak da kabul edebileceğimiz bu bölümler Yıldız Ecevit’in modernist imge tanımıyla daha iyi anlaşılacaktır. “*Yeni romanı dokuyan ana malzemedir modernist imge, modernist romanın çok katmanlı dokusunun ana yapıtaşıdır...*” (Ecevit, 2008: 53) Kesik başın konuşturulduğu veya onun gözüyle yeni bir dünyanın sunulduğu bu bölümlerin *Kafa* romanını dokuyan ana malzeme olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. Romanın belli bir bölümüne okurun kafasında soru işareti bırakan bu bölümler ilerleyen bölümlerde ilgi merkezi hâline gelmektedir. Romanın kurgusal alanının önemli bir parçası olduğunu hissettirmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz anlatım ve anlamsal özelliklerin hemen hemen hepsi postmodern bir yapı ile yeni tarihselcilik anlayışının Elçin’in *Kafa* romanında ortaya çıkış biçimleridir. Romanın özel bir okuma çabası gerektirmesi de postmodern anlayışın bir gereğidir. İç içe geçmiş anlatılar bütünü, kurgusal oyunlar, kurgu içinde kurgu, yapının bozulması, tarihe yeni bir bakış postmodern roman anlayışının bir neticesidir. “*Özetle postmodernizmin tanımında kullandığımız kimi sıfatlar, -devamsızlık, bağımsızlık, merkezsizlik, tanımsızlık, bütünlükten uzaklık, temelsizlik, değişkenlik, belirsizlik, çoğulculuk, şüphencilik vd.- postmodern tarzda kurgulanmış bir roman için de geçerli olabilecektir.*” (Yalçın-Çelik, 2005: 44)

Bu değerlendirmeler ışığında *Kafa*’nın postmodern roman özellikleri ile tam anlamıyla örtüştüğünü, anlatım ve kurgu özelliklerinin postmodern bir anlatım biçimine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Anlatıdaki üstkurmaca yapı, metinler arası unsurları, çok katmanlı kurgu bu yapının temel taşları olarak Elçin tarafından başarıyla kullanılmıştır.

Kaynakça

- Adıgüzel, S. (2007). *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri* (Hikâye ve Roman). Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Adıgüzel, S. (2009). *Modern Azerbaycan Edebiyatında Dede Korkut- Metinlerarası Çözümler*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- Ecevit, Y. (2008). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elçin (2018). *Kafa*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Elişanoğlu, T. (1999). *Azerbaycan Yeni Nesri*. Bakü: Elm Neşriyyat.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kızıler, F. (2006). *Moderniteden Postmoderniteye Kavramsal Bir Yolculuk*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Koçakoğlu, B. (2012). *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*. Ankara: Hece Yayınları.
- Oppermann, S. (2006). *Postmodern Tarih Kuramı*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Salamoğlu, T. (2005). *Müasir Azerbaycan Romanının Poetikası*. Bakü: Elm Neşriyyat.
- Tağışoy, N. (2016). *Elçinin Baş Romanı Struktur- Funksional Tehlil Müstevisinde*. Bakü.
- Yalçın-Çelik, S. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Extended Summary

Azerbaijani Literature is a literature among the literatures of the Turkic world, which has completed its modernization process very rapidly and produced very successful works. Azerbaijani literature, where we could find great examples of modern literature until the beginning of the 20th century, was unable to produce original and successful works for a long time after the establishment of the Soviet Union. The writers, who were obliged to meet the requirements of socialist realism under the pressure of the dominant ideology, were unable to produce truly independent works.

The oppression and censorship initiated with the establishment of the Soviet Union made its presence felt more in literature. The Socialist mindset saw literature as a means of propaganda for the regime and did not hesitate to use art and artists in this direction. During this period, as in whole of the Soviet Union, the development of the literature in Azerbaijan was affected very negatively. The works produced in this period could not be distanced from the trend of socialist reality (socialist realism). Azerbaijani literature was deprived of original and successful works for a long time. Blaming the writers who produced works in these years as unsuccessful or untalented is a denial of historical facts and it would be wrong. Since the dominant ideology did not allow to go out of the framework of the literary approach it set, the works were far from revealing the personalities, worldviews and art forces of the writers.

In the 1960s, the political events that occurred in the Soviet Union, especially the partial relief observed after Stalin's death, were reflected in literature as well. The impact of the change was immediately felt in the whole of the Soviet Union. However, Azerbaijani literature in particular demonstrated a very strong leap forward in this process, and a new revolutionary trend in literature emerged.

This literary approach, called the 1960 Prose or New Prose, completely eliminated the traces of socialist realism in Azerbaijani literature, and a group of writers who produced works with a new literary understanding in all aspects emerged. New Prose, which was defined by researchers as a revolution in literature, was represented by İsa Hüseynov, Anar Rızayev, Sabir Ahmedov, Elçin Efendiyev, Ekrem Eylisli, İsi Melikzade, Ferman Kerimzade, Mevlüt Süleymanlı and Sabir Azeri. Not all authors who produced works in this period are included in this group. A writer had to distanced from the literary conception of socialist realism in all aspects in order to be accepted as a part of the New Prose literary understanding.

Among the writers of the 1960 Prose, Elçin was the writer who managed to remain on the agenda of literature and the political life of Azerbaijan the most and for the longest time. Elçin, who was born on May 13, 1943 in Baku, continues to live as one of the most important and productive writers in Azerbaijani literature for a long time. His father is İlyas Efendiyev, one of the most prominent writers in Azerbaijan. He got higher education in 1960 at Baku State University's Faculty of Philology and continued his education at Nizami Institute of Language and Literature in 1965. He became a member of the Writers' Union in 1968. In 1969,

he began working as a research assistant at Nizami Institute of Language and Literature. He became a scientific worker in the Literary Theory Department of Nizami Institute of Language and Literature in 1972. In the same year, he became the scientific secretary of Nesimi Institute of Philology and Nizami Institute of Literature. In 1959, he started his writing career with his first story titled *O İnanırdı*, published in the newspaper *Azerbaijan Youth*. In 1966, his first storybook, *Bin Gecedən Biri*, was published. In 1971, one of his stories titled *Beş Gəpiklik Motosiklet* was translated into Russian for the first time, and many of his stories and articles were translated into Russian and published in various journals and newspapers after this.

Elçin has a very special place in the history of Azerbaijani novels. He was involved in the New Prose from its start as the son of a writer. The fact that he was involved this movement group enabled him to exist in Azerbaijani literature as a valuable figure. Elçin, who contributed to the novel-writing of the 80s, which is regarded as the most productive period the Soviet period of the Azerbaijani fiction, with his novels titled *Ölüm Hükmü*, *Ak Deve* and *Mahmut ile Meryem*, kept writing after the independence of Azerbaijan and produced very important works for Azerbaijani literature.

We can easily say that history and social structure are the primary materials in the novel-writing style of Elçin Efendiyev. In *Ölüm Hükmü*, we observe Soviet history with the social and political structure of the Soviet period, in *Ak Deve*, we observe the daily lives of Azerbaijani Turks, who suffered the biggest tribulations of the war years, with a different approach to World War II, and in *Mahmut ile Meryem*, we observe the adaptation of cultural material to novel as a modern genre. Elçin's latest novel, *Kafa*, is a remarkable work that sheds light on the Khanate Period, which includes the first years of the invasion of Azerbaijan by Russians. This latest novel, which was published in Turkey in the year 2018 with translation by Azad Ağaoğlu, takes its readers to the first years of the 19th century and applies all the realities of the period to the novel with an unconventional tone by Elçin.